

Damjan Kaurinović
Predsjednik Apelacionog suda
Brčko Distrikta BiH

RATNI ZLOČIN PROTIV CIVILNOG STANOVNIŠTVA

Apstrakt: Implementacijom krivičnog djela ratni zločin protiv civilnog stanovništva u krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine istovremeno je izvršena njena međunarodnopravna i ustavnopravna obaveza. Krivični zakon Bosne i Hercegovine je prihvatio ustaljenu sistematiku međunarodnih krivičnih djela izuzimajući zločine protiv mira odnosno zločine agresije. Polazni osnov za inkriminisanje ratnih zločina u domaćem zakonodavstvu predstavljaju Ženevske konvencije o zaštiti žrtava rata (I-IV) od 12. avgusta 1948. godine sa Dopunskim protokolima I-II od 8. juna 1977. godine. U ovom radu ponuđena je analiza bitnih elemenata krivičnog djela ratni zločin protiv civilnog stanovništva sa posebnim osvrtom na izvršioca krivičnog djela, vrijeme izvršenja odnosno posebne okolnosti pod kojima se djelo vrši, zaštitni objekt, radnju izvršenja, oblike vinosti i nezastarivost krivičnog gonjenja i izvršenja kazne. Pored toga, data su objašnjenja osnovnih međunarodnopravnih pojmova u cilju lakšeg razumijevanja pojma "kršenje pravila međunarodnog prava" kao objektivnog uslova inkriminacije kod ovog krivičnog djela.

Ključne riječi: međunarodno pravo, rat, oružani sukob, okupacija, civilno stanovništvo, opšteopasni objekti i postrojenja, napadi bez izbora cilja, civilni objekti, vojni objekti, nebranjeno mjesto, demilitarizovane zone, tehnike modifikovanja životne sredine.

Uvodne napomene

Ratni zločin protiv civilnog stanovništva je krivično djelo predviđeno u članu 173. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine¹ (u daljem tekstu: KZ BiH) i pripada grupi krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom iz glave XVII KZ BiH. Struktura ove glave zakona govori da se radi se o heterogenoj grupi krivičnih djela čija je zajednička karakteristika zaštita vrijednosti koje štiti međunarodno pravo (nacionalna, etnička, rasna ili vjerska skupina; čovječnost; elementarna prava civilnog stanovništva za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije; kulturni, istorijski i vjerski spomenici; sigurnost međunarodnih znakova; bezbjednost vazdušne ili morske plovidbe; zaštita od terorističkih akata i dr.).

Propisivanjem u nacionalnom zakonodavstvu da određena kršenja pravila međunarodnog prava predstavljaju krivično djelo je ispunjavanje međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine prema međunarodnim konvencijama koje je ratifikovala, a u nekim slučajevima i direktna ustavna obaveza. Naime, prema Aneksu I Ustava BiH u Dodatni sporazum o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini uvrštene su i Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (Njujork, 9. decembar 1948. godine) kao i Ženevske konvencije o zaštiti žrtava rata I-IV (12. avgust 1949. godine) sa Dopunskim protokolima I-II (8. jun 1977. godine). Međutim, očigledno je da KZ BiH samo djelimično prihvata sistematiku međunarodnih krivičnih djela koju je odredio Statut Međunarodnog vojnog suda (London, 8. avgust 1945. godine) i Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda

¹ Krivični zakon Bosne i Hercegovine stupio je na snagu 01.03.2003. godine, a prečišćeni tekst zakona objavljen je u "Službenom glasniku BiH", br. 37/03 od 22.11.2003. godine, dok su izmjene i dopune istog zakona objavljene u "Službenim glasnicima BiH", br. 54/04 od 08.12.2004. godine i br. 61/04 od 29.12.2004. godine.

(Rim, 17. jul 1998. godine). Prema članu 6. Statuta Međunarodnog vojnog suda u nadležnosti suda su: zločini protiv mira, ratni zločini i zločini protiv čovječnosti. Razumljivo, istu sistematiku krivičnih djela predviđa i član II Zakona broj 10 o kažnjavanju lica odgovornih za ratne zločine, zločine protiv mira i protiv čovječnosti (Berlin, 20. decembar 1945. godine). Najzad, odredbe člana 5. (Zločini u nadležnosti Suda) Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda određuju nadležnost suda za četiri vrste zločina: zločin genocida, zločine protiv čovječnosti, ratne zločine i zločine agresije.² Za Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda se sa puno razloga kaže da predstavlja perspektivu međunarodne pravde i najznačajniji događaj u istoriji međunarodnog humanitarnog prava.³

Ostaje nejasno zašto zakonodavac nije, pored zločina genocida kao najtežeg zločina protiv čovječnosti, predvidio u ovoj glavi zakona i krivično djelo agresivni rat kao najteži zločin protiv mira. Za propisivanje navedenog krivičnog djela postoji međunarodnopravni i ustavnopravni osnov. Međunarodnopravni osnov nalazi se prije svega u članu 1. (Ciljevi i načela) Povelje Ujedinjenih nacija (San Francisko, 26. jun 1945. godine) koji obavezuje na očuvanje mira i bezbjednosti, a otklanjanju svega što prijeti miru i suzbijanje akata agresije i drugih povreda mira. Zbog potpunijeg razumijevanja pojma agresivan rat treba imati u vidu Rezoluciju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o definiciji agresije (Njujork, 14. decembar 1974. godine) koja u članu 1. pod agresijom podrazumijeva upotrebu oružane sile od neke države protiv suverenosti, teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti neke druge države. U smislu člana 5. navedene rezolucije agresivni rat je međunarodni zločin protiv međunarodnog mira. Posredno, međunarodnopravni osnovi za unošenje agresivnog rata kao posebnog krivičnog djela u krivično zakonodavstvo mogu biti i Konvencija o mirnom rješavanju međunarodnih sporova (I haška konvencija, Hag, 18. oktobar 1907. godine), Deklaracija iz Manile o miroljubivom rješavanju međunarodnih sporova (Manila, 15. novembar 1982. godine) i Ugovor o odricanju rata (Brian-Kelogov pakt, Pariz, 27. avgust 1928. godine). Ustavnopravni osnov za implementaciju agresivnog rata u domaće krivično zakonodavstvo, koji je istovremeno i međunarodnopravnog karaktera, određuje Aneks I Ustava BiH koji u izvorima Dodatnih sporazuma o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini navodi i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i fakultativni protokoli (1966 i 1989). Naime, član 20. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima zahtijeva da svaka propaganda za rat, neprijateljstvo ili nasilje budu zakonom zabranjeni.

U smislu člana 6. Statuta Međunarodnog vojnog suda ratni zločini su povrede ratnih zakona i ratnih običaja koje obuhvataju, (ali se na njih ne ograničavaju): ubistvo, zlostavljanje ili odvođenje na prinudni rad ili za koji drugi cilj civilnog stanovništva okupirane teritorije, ili u okupiranu teritoriju, ubistvo ili zlostavljanje ratnih zarobljenika, ili lica na moru, ubijanje talaca, pljačkanje javne ili privatne imovine, namjerno razaranje gradova, varoši ili sela, ili pustošenje neopravdano vojnom potrebom, dok član II tačka b) Zakona broj 10 o kažnjavanju lica odgovornih za ratne zločine, zločine protiv mira i protiv čovječnosti, pod ratnim zločinima podrazumijeva zvjerstva ili povrede lica ili imovine, koji predstavljaju kršenje ratnih zakona ili ratnih običaja, uključujući ubistvo, zlostavljanje ili deportiranje na prisilni rad ili u bilo koju drugu svrhu, civilnog stanovništva iz okupirane teritorije, ubistvo ili zlostavljanje ratnih zarobljenika ili lica na moru, ubijanje talaca, pljačke javne ili privatne imovine, namjerno razaranje gradova, varoši i sela ili pustošenje neopravdano vojnom

² Detaljnije o Konvencijama navedenim u ovom radu i drugim aktima međunarodnog prava vidi: Vladimir Todorović, Međunarodni ugovori – Ratno pravo i bezbjednost, knjiga 3., tom I i II, "Službeni glasnik Beograd", 1999. godina.

³ Sami Akl: Stalni Međunarodni krivični sud iskustvo i nove perspektive, Međunarodni naučni skup "Primjena međunarodnog krivičnog prava u nacionalnim zakonodavstvima", Tara, 2005. godina, str. 85.

potrebom. Ratni zločin u smislu člana 8. Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda znači ozbiljna kršenja Ženevskih konvencija od 12. avgusta 1949. godine, kao i ostala ozbiljna narušavanja zakona i običaja koji se primjenjuju u međunarodnom oružanom sukobu.

Međunarodno krivično pravo se formiralo na osnovima međunarodnog ratnog prava i iskustvima I svjetskog rata, a posebno II svjetskog rata. Normativna aktivnost se uglavnom odnosila na određivanje pravila o načinu vođenja rata. Međutim, iskustva II svjetskog rata zahtijevala su potpuniju zaštitu civilnog stanovništva zbog, do tada, nezapamćenih civilnih žrtava. Prema nekim izvorima, tokom II svjetskog rata Sovjetski Savez je imao 15.000 000 poginulih civila, Poljska 5. 700 000, Njemačka 1. 700 000, Francuska 470 000, Grčka 400 000, Velika Britanija 62 000, a tadašnja Jugoslavija nesrećnih 1. 300 000 civila. Za potpunije shvatanje i pravilno tumačenje bitnih obilježja ovog krivičnog djela neophodno je poznavati pravila međunarodnog prava, a posebno sadržaj Ženevskih konvencija (I-IV) o zaštiti žrtava rata od 12. avgusta 1949. godine, Dopunski protokol uz ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I, 8. jun 1977. godine), Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba (Protokol II, 8. jun 1977. godine), Konvenciju za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba (Hag, 14. maj 1954. godine) i Konvenciju o zabrani vojnog ili bilo kakvog neprijateljskog korišćenja tehničkih sredstava koja ugrožavaju životnu sredinu (Ženeva, 10. decembar 1976. godine). Ženevske konvencije (I-IV) od 12. avgusta 1948. godine danas se smatraju dijelom međunarodnog običajnog prava i upravo one predstavljaju polazni osnov za određivanje svih ratnih zločina pa i krivičnog djela ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. KZ BiH. Naime, sve strane ugovornice se obavezuju da će u nacionalnim zakonodavstvima preduzeti potrebne mjere i propisati odgovarajuće krivične sankcije protiv lica koja su izvršila, ili koja su izdala naređenje da se izvrši koja od teških povreda ove Konvencije. Navedena obaveza se ne ograničava isključivo na teške povrede već obuhvata i preduzimanje istih mjera u cilju suzbijanju ostalih djela kojima se krše odredbe ove Konvencije (**v. član 146. i 147. Ženevske konvencije (IV) o zaštiti građanskih lica za vrijeme rata**). Treba posebno naglasiti da se strane ugovornice ne mogu samostalno ili međusobno osloboditi prethodno navedenih obaveza. Naprotiv, one su obavezne na zahtjev druge strane u sukobu otvoriti istragu povodom svake navedene povrede Konvencije, a ako se povreda ustanovi istu će otkloniti i suzbiti u najkraćem mogućem roku.

Bitni elementi krivičnog djela

Izvršilac krivičnog djela

Bitni elementi krivičnog djela ukazuju na njegov blanketni karakter, a on upućuje na pravila međunarodnog prava. Blanketni karakter krivičnog djela obavezuje sud da u izreci osuđujuće presude navede sve činjenice i okolnosti koje čine obilježja krivičnog djela kao i precizno navođenje međunarodnopravne odredbe (Ženevske konvencije IV odnosno Dopunskog protokola I i II) koja zabranjuje konkretnu radnju ili radnje izvršenja. Naravno, navedena obaveza suda slijedi i prilikom pismene izrade presude kojom se optuženi oglašava krivim, a koja se sastoji u obavezi potpunog iznošenja razloga pri rješavanju pravnih pitanja u koja ulaze i povrede međunarodnog prava u slučaju rata, oružanog sukoba ili okupacije. Izvršilac krivičnog djela može biti svako lice bez obzira na svojstvo ili državljanstvo (*delicta communia*),⁴ a u pravilu to je svako lice koje je pripadnik vojne, političke ili administrativne

⁴ Detaljnije o ratnim zločinima vidi: Horvatić/Šeparović i suradnici, Kazneno pravo – posebni dio, Masmedia, Zagreb, 1999. godina, str. 150 – 164.

organizacije jedne od strana u sukobu.⁵ Naravno, najčešće su u pitanju lica koja neposredno učestvuju u ratnim operacijama odnosno oružanom sukobu ili održavanju vlasti na okupiranoj teritoriji, a upravo od tih lica zavisi da li će doći do kršenja pravila međunarodnog prava ili ne. S druge strane, naređenje može izdati samo lice koje u određenom slučaju ima status naredbodavca. Naredbodavac je lice koje je po svom vojnom, službenom ili drugom položaju u mogućnosti da drugom naredi da izvrši određenu zabranjenu radnju kao npr., vojni starješina, državni funkcioner, vladin službenik i dr.⁶ Naredba je jedan poseban vid podstrekavanja koji je u ovom slučaju propisan kao samostalno krivično djelo koje postoji bez obzira da li je djelo uopšte izvršeno, pokušano ili ne.⁷ U pogledu odgovornosti nadređenog lica za krivično djelo ratnog zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 173. KZ BiH u vezi sa članom 180. stav 2. KZ BiH svakako treba imati u vidu pravila međunarodnog prava koja strane ugovornice obavezuju da nalože vojnim komandantima, u pogledu pripadnika oružanih snaga pod njihovom komandom i ostalih lica pod njihovom kontrolom, da spriječe i tamo gdje je potrebno suzbiju povredu Konvencije i ovog protokola i da o tome obavijeste nadležne vlasti. U tom pravcu idu i nalozi komandantima da, srazmjerno stepenu njihove odgovornosti, obezbijede da pripadnici oružanih snaga pod njihovom komandom budu upoznati sa svojim obavezama po Konvenciji i ovom protokolu. Obaveza komandanata je da spriječe moguća kršenja pravila međunarodnog prava, a ako su povrede Konvencije ili protokola izvršene, da pokrene disciplinski ili kazneni postupak protiv izvršilaca (v. član 87. Dopunskog protokola I).

Vrijeme izvršenja odnosno okolnosti pod kojima se djelo vrši

Vrijeme izvršenja krivičnog djela odnosno vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije predstavlja posebno, dodatno obilježje krivičnog djela. Rat je oružani obračun najmanje dvije države uz upotrebu većih vojnih potencijala između zaraćenih strana i prekidom međusobnih odnosa, dok je oružani sukob praćen upotrebom vojne sile bez prekida međusobnih odnosa koji može nastati između dvije ili više država ili unutar jedne države.⁸ Pod okupacijom se podrazumijeva osvajanje i zaposijedanje teritorije ili dijela teritorije jedne države upotrebom vojne sile u ratu ili oružanom sukobu.⁹ Ratna okupacija je privremeno i nasilno zaposijedanje teritorije druge suverene države koja je u međunarodnopravnom smislu potčinjena vlasti okupatora. Dakle, okupatorska vlast mora biti faktički uspostavljena i da je okupator u stanju da takvu vlast održava određeni period.¹⁰ Za razliku od Ženevske konvencije (IV) odnosno Dopunskog protokola I i II i člana 8. Rimskog statuta, koji oružane sukobe dijele na sukobe međunarodnog i nemeđunarodnog karaktera, zakonodavac oružane sukobe ne dijeli na međunarodne i nemeđunarodne. Na ovaj način je izvršena potpunija zaštita, prije svega, civilnog stanovništva kao da se međunarodno pravo direktno primijenjuje u punoj mjeri. Međutim, države potpisnice međunarodnih konvencija su obavezne povrede međunarodnog prava ugraditi u svoja krivična zakonodavstva s obzirom da se konvencije ne primjenjuju direktno. Na kraju, za postojanje ovog krivičnog djela neophodno je da je radnja izvršenja preduzeta u vremenskom periodu čiji se početak veže za otpočinjanja sukoba ili okupacije, a prestanak opštim završetkom vojnih operacija. Izuzetak od ovog pravila predstavlja produžetak važenja primjene Ženevske Konvencije (IV) za godinu dana po opštem završetku

⁵ Grupa autora, Komentar KZ SFRJ, Savremena administracija, Beograd, 1978. godina, str. 493 – 501.

⁶ Dr Ljubiša Lazarević, Krivični zakon SRJ sa kraćim komentarom, Savremena administracija, Beograd, 1999. godina, str. 301 – 303.

⁷ Dr Dragoljub R. Atanacković, Krivično pravo – posebni dio, Privredna štampa, Beograd, 1979. godina, str. 53 – 67.

⁸ Horvatić/Šeparović i dr Ljubiša Lazarević, *ibidem*.

⁹ Horvatić/Šeparović, *ibidem*.

¹⁰ Dr Ljubiša Lazarević i Grupa autora, Komentar KZ SFRJ, *ibidem*.

vojnih operacija na okupiranoj teritoriji, a prema zaštićenim licima sve dok ne budu oslobođena (v. član 6. Ženevske Konvencije IV). U tom pravcu i dosadašnja praksa Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju: "Oružani sukob postoji tamo gdje se u odnosima dviju država koriste oružane snage, ili postoji duži period oružanog nasilja između vladinih snaga i organizovanih oružanih grupa, ili između takvih grupa unutar jedne države. Međunarodno humanitarno pravo primjenjuje se od početka takvog oružanog sukoba i traje i nakon prestanka neprijateljstava, dok se ne dođe do opšteg zaključenja mira, ili dok se, u slučaju unutrašnjeg sukoba, ne postigne miroljubivo rješenje. Do tog trenutka, međunarodno humanitarno pravo se i dalje primjenjuje na cijeloj teritoriji zaraćenih država, ili, u slučaju unutrašnjeg sukoba, na cijeloj teritoriji pod kontrolom određene strane, bilo da se tamo vode borbena dejstva ili ne" (v. odluku MKSJ br. IT-94-1-AR72 od 02.10.1995. godine).¹¹ Prema tome, za postojanje krivičnog djela dovoljno je da su zločini blisko povezani sa neprijateljstvima koja su se odvijala u drugim dijelovima teritorija pod kontrolom strana u sukobu zbog čega ne mora postojati konkretno oružano neprijateljstvo u opštini gdje su preduzete radnje izvršenja da bi se primjenjivale norme međunarodnog humanitarnog prava. To znači da ne moraju postojati stvarne borbene aktivnosti na datoj lokaciji da bi norme međunarodnog prava bile primijenjene, bez obzira da li se sukob smatra međunarodnim ili unutrašnjim. Zadatak suda nije da utvrđuje da li je postojao oružani sukob u tačno određenoj opštini gdje su radnje izvršenja preduzete, već da se utvrdi da li je oružani sukob postojao na široj teritoriji i da je ta opština dio teritorije obuhvaćene borbenim aktivnostima.¹² Pomenuta sudska praksa i sadržaj Dopunskih protokola I i II ukazuju da "oružani sukob" postaje dominantan pojam u međunarodnom krivičnom pravu u odnosu na "rat".

Zaštitni objekt

Predmet zaštite su čovječnost i vrijednosti zaštićene međunarodnim pravom koje predstavljaju opšti, grupni zaštitni objekt ove glave krivičnih djela. Čovječnost podrazumijeva poštovanje osnovnih ljudskih sloboda i prava, a međunarodno pravo je međunarodno krivično pravo koje zabranjuje određene postupke u svim ili određenim situacijama i predviđa ih kao krivična djela.¹³ Pasivni subjekt ovog krivičnog djela je civilno stanovništvo. Predmet napada odnosno objekat na kojem se preduzima radnja izvršenja¹⁴ su život, tjelesni integritet, zdravlje, osnovne slobode i imovina civilnog stanovništva, zatim opšteopasni objekti (brane, nasipi i nuklearne elektrane), nebranjena mjesta, demilitarizovane zone, prirodna okolina i demografski status okupirane teritorije.

Radnja izvršenja

Radnju izvršenja predstavlja naređenje da se učine ili pak samostalno izvršenje neke od radnji navedenih u članu 173. stav 1-3 KZ BiH. Naređenje odnosno izvršenje neke od alternativno propisanih radnji izvršenja treba da predstavlja kršenje pravila međunarodnog prava. Pod izrazom pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije podrazumijevaju se pravila sadržana u međunarodnim sporazumima u kojima učestvuju strane u sukobu, kao i principi i pravila međunarodnog prava koja su opštepriznata (v. član 2. tačka b. Dopunskog protokola I). Primjena pravila međunarodnog prava je obavezna čak i ako jedna

¹¹ John E. Ackerman i Eugene O'Sullivan: Praksa i procedura međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju, Müller, Sarajevo 2002. godina, str. 13.

¹² John E. Ackerman i Eugene O'Sullivan, *ibid.*, str. 24. i 25.

¹³ Grupa autora, Komentar KZ SFRJ, *ibidem*.

¹⁴ Prof. Dr Miloš Babić et al.: Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini, Knjiga I, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo, 2005. godina, str. 124.

strana u sukobu nije priznala ratno stanje ili u slučaju okupacije uopšte ne dođe do vojnog otpora. Takođe, zaštićena lica ne mogu se ni u kom slučaju odreći ni djelimično ni u cjelini prava koja im obezbjeđuje Ženevska konvencija (IV) o zaštiti građanskih lica za vrijeme rata i mogući specijalni sporazumi kojima se može samo poboljšati položaj garantovan navedenom konvencijom. U smislu člana 3. Ženevske konvencije (IV), koji je zajednički za Ženevske konvencije (I-IV), u slučaju oružanog sukoba koji nema karakter međunarodnog oružanog sukoba i koji izbije na teritoriji jedne od strana ugovornica (unutrašnji, nemeđudržavni sukob), **svaka od strana u sukobu biće dužna da primjenjuje bar sljedeće odredbe:**

- 1) Prema licima koja ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima, podrazumijevajući tu i pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i lica onesposobljena za brobu uslijed bolesti, rana, lišenja slobode, ili iz kojeg bilo drugog uzroka, postupaće se u svakoj prilici čovječno, bez ikakve nepovoljne diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, vjeri ili ubjeđenju, polu, rođenju ili imovnom stanju, ili bilo kome drugom sličnom mjerilu. U tome cilju, zabranjeni su i zabranjuju se, u svako doba i na svakom mjestu, prema gore navedenim licima, sljedeći postupci:
 - a) povrede koje se nanose životu ili tjelesnom integritetu, naročito sve vrste ubistva, osakaćenja, svireposti ili mučenja;
 - b) uzimanje talaca;
 - c) povrede ličnog dostojanstva, naročito uvredljivi i ponižavajući postupci;
 - d) izricanje i izvršavanje kazni bez prethodnog suđenja od strane redovno ustanovljenog suda i praćenog svim sudskim garantijama koje civilizovani narodi priznaju za neophodne.
- 2) Ranjenici i bolesnici biće prihvaćeni i njegovani. Svaka nepristrasna humanitarna organizacija, kao što je Međunarodni komitet Crvenog krsta, može da ponudi svoje usluge stranama u sukobu. Strane u sukobu će se truditi s druge strane, da stave na snagu putem posebnih sporazuma jedan dio ili i sve ostale odredbe ove Konvencije. Primjena prethodnih odredaba neće imati uticaja na pravni položaj strana u sukobu.

Dakle, međunarodno pravo je odredilo minimalne pravne standarde koji se moraju primjenjivati prema zaštićenim licima. Inkriminacije određene u članu 173. KZ BiH potvrđuju da je zakonodavac obezbijedio zaštitu i propisao odgovarajuće sankcije za kršenje navedenih pravila, ali i proširio obim zaštićenih prava ne praveći razliku između međudržavnih i unutrašnjih oružanih sukoba, čime je obezbijedio potpuniju zaštitu svih lica koja uživaju zaštitu po Ženevskoj konvenciji (IV) i njenim protokolima. Pored toga, potpunija zaštita je postignuta i činjenicom da zakonodavac ne pravi razliku odnosno ne vrši klasifikaciju kršenja međunarodnog prava na teške povrede Ženevskih konvencija i na druge povrede Konvencije koje ne predstavljaju teške povrede. Navedena zaštita odnosno primjena pravila Ženevskih konvencija (I-IV) i Dopunskih protokola I-II odnosi se na sve oružane sukobe osim na situacije unutrašnjih nemira i zategnutosti, kao što su pobune, izolovani i sporadični akti nasilja i ostali akti slične prirode, jer to nisu oružani sukobi (v. član 1. stav 2. Dopunskog protokola II).

Radnje opisane u stavu 1. tačka a), b), c), d), e) i f) usmjerene su protiv osnovnih ljudskih prava i sloboda, elementarnih prava civilnog stanovništva (život, tjelesni integritet, zdravlje, sloboda, imovina i dr.). Dakle, Konvencijsku zaštitu prema odredbama stavu 1. člana 173. KZ BiH uživa civilno stanovništvo. Pod izrazom **civilno stanovništvo** treba podrazumijevati cjelokupno neboraćko stanovništvo odnosno sva lica koja su civili, a koja se nalaze u zoni vojnih operacija ili na okupiranoj teritoriji kao i civili koji su internirani (**logori**, mjesta za

interniranje-v. član 83. Ženevske konvencije IV) ili upućeni na prinudan boravak u smislu člana 41. Ženevske konvencije (IV). **Civil** je svako lice koje nije pripadnik oružanih snaga u smislu člana 4. A (1), (2), (3) i (6) Ženevske konvencije (III) o postupanju sa ratnim zarobljenicima, niti ima **status borca** u smislu člana 43. Dopunskog protokola I. Prisustvo među civilnim stanovništvom lica koji su pripadnici oružanih snaga ili imaju status borca jedne od strana u sukobu ne lišava stanovništvo njegovog civilnog karaktera, niti međunarodnopravne zaštite (v. član 50. Dopunskog protokola I). Dakle, zaštita stanovništva od izvjesnih posledica rata je opšta, jer se odnosi na cjelokupno stanovništvo zemalja u sukobu, bez ikakve nepovoljne diskriminacije s obzirom na rasu, narodnost, vjeru ili politička ubjeđenja. Ipak, zaštita civilnog stanovništva nije apsolutna. Naime, ako određeno lice zaštićeno Konvencijom preduzima djelatnost štetnu po bezbjednost države neće se moći pozivati na prava i povlastice koje pruža Konvencija. Ista pravila se primjenjuju prema špijunima ili saboterima, s tim da se sa takvim licima mora postupati čovječno i s obzirom na bezbjednost države što prije priznati uživanje svih prava i povlastica koja imaju zaštićena lica (v. član 5. Ženevske konvencije IV).

U svakom konkretnom slučaju, pored ostalog, mora se imati u vidu da **pojedine kategorije civila** uživaju posebnu zaštitu. Takve privilegije, između ostalih, uživaju **žene, djeca i novinari**. Žene su posebno zaštićene protiv svakog napada na njihovu čast, a naročito protiv silovanja, prinudne prostitucije i svakog drugog oblika nadoličnog napada. Trudnice i majke sa djecom imaju najveći prioritet kod razmatranja njihovih slučajeva. Prema djeci se mora postupati s posebnim obzirima i pripada im posebna zaštita, bez obzira na to da li su ili nisu ratni zarobljenici (v. čl. 24. i 27. Ženevske konvencije (IV) i čl. 76. i 77. Dopunskog protokola I). Novinari angažovani u opasnim profesionalnim misijama u područjima oružanog sukoba smatraju se civilima zbog čega ulaze u kategoriju zaštićenih lica po međunarodnom pravu pod uslovom da ne preduzimaju nikakvu aktivnost koja bi naškodila njihovom statusu civila (v. član 79. Dopunskog protokola I).

Radnje izvršenja su taksativno navedene i raznovrsne su po svom karakteru. Prije svega one su usmjerene protiv pojedinca kao pripadnika civilnog stanovništva kao npr.: ubijanje, nanošenje snažnog tjelesnog ili duševnog bola, teško tjelesno povređivanje ili teško narušenje zdravlja, mučenje, silovanje, protivzakonito zatvaranje, biološki, medicinski ili drugi slični eksperimenti i dr.; zatim radnje koje su uperene protiv civilnog stanovništva u cjelini: mjere zastrašivanja i terora, kolektivno kažnjavanje, odvođenje u koncentracione logore, konfiskacija imovine, izgladnjivanje stanovništva, protivzakonito izdavanje novca i sl. Kod pojedinih radnji izvršenja u članu 173. stav. 1. tač. c) i f) protivpravnost odnosno protivzakonitost (protivpravno odvođenje u koncentracione logore, protivzakonito zatvaranje, protivpravno uništavanje ili prisvajanje imovine, nezakonite kontribucije i rekvizicije i protivzakonito izdavanje novca) čine zakonska obilježja odnosno bitne elemente krivičnih djela. To znači da su navedene radnje samo u tačno određenim slučajevima zabranjene, pa intelektualni elemenat umišljaja izvršioca mora mora da obuhvata i svijest da su preduzete radnje protivpravne odnosno protivzakonite.

Za ovo krivično djelo i ostale ratne zločine može se reći da predstavljaju ratni zločin u užem smislu jer se radnja izvršenja preduzima van vojnih operacija u okviru rata ili oružanog sukoba i ovdje se krše opšti principi humanosti odnosno pravila međunarodnog prava propisana u Ženevskim konvencijama I-IV i njihovim Dopunskim protokolima I-II.¹⁵

¹⁵ Dr Dragoljub R. Atanacković, *ibidem*.

Na drugoj strani, ratni zločini u širem smislu vrše se u toku i za vrijeme vojnih operacija i predstavljaju kršenje pravila ratovanja i običaja rata (npr. krivično djelo povrede zakona ili običaja rata uz člana 179. KZ BiH). S obzirom na svoju prirodu rat i oružani sukob su nehumani, ali se zabranom određenih vojnih aktivnosti i propisivanjem krivičnih djela zbog nepoštovanja predviđenih zabrana želi spriječiti pretjerana nehumanost, svirepost i podmuklost u izvođenju vojnih operacija.¹⁶

Radnje izvršenja u stavu 1. člana 173. KZ BiH alternativno su propisane pa je za postojanje krivičnog djela dovoljno preduzeti samo jednu od navedenih radnji. Međutim, izvršenjem svih ili više zabranjenih radnji ne konstituiše se sticaj krivičnih djela, već se radi samo o jednom krivičnom djelu s obzirom da je sticaj prividan po osnovu alternativiteta.

Radnja izvršenja propisana u stavu 2. člana 173. KZ BiH je usmjerena na tri posebna zaštitna objekta:

- a) napad na objekte posebno zaštićene međunarodnim pravom ili opšteopasne objekte i postrojenja kao što su brane, nasipi i nuklearne elektrane;
- b) napad bez izbora cilja na civilne objekte koji su pod posebnom zaštitom međunarodnog prava, nebranjena mjesta i demilitarizovane zone;
- c) dugotrajno oštećenje prirodnog okoliša velikih srazmjera, koje može da šteti zdravlju ili opstanku stanovništva.

Kada je u pitanju zaštita od **napada na objekte posebno zaštićene međunarodnim pravom** odnosno zaštita civilnog stanovništva i civilnih objekata osnovna pravila u međunarodnom pravu prave razliku između civilnih objekata i vojnih objekata iz čega slijedi da vojne operacije mogu biti usmjerene samo protiv vojnih objekata (v. čl. 48. Dopunskog protokola I). Međunarodno pravo, štiteći objekte neophodne da bi civilno stanovništvo opstalo, zabranjuje napad i uništenje ili učiniti nekorisnim objekte neophodne da civilno stanovništvo preživi, kao npr. instalacije za vodu za piće, postrojenja za navodnjavanje, poljoprivredne oblasti za proizvodnju hrane, zalihe i rezerve neophodne da bi civilno stanovništvo preživjelo i dr. Navedene radnje moraju biti preduzete sa izričitom namjerom da se civilno stanovništvo liši vrijednosti koju ti objekti imaju za njihov opstanak, bez obzira da li je motiv iznurivanje stanovništava glađu, njegovo iseljenje ili neki drugi motiv.

Gradanske bolnice takođe ulaze u kategoriju zaštićenih objekata pa ne mogu, ni u kome slučaju, biti predmet napada. Vojni objekti moraju biti udaljeni i najvećoj mogućoj mjeri s obzirom na opasnost koju za bolnice predstavlja njihova blizina. Zaštita koju uživaju bolnice može da prestane ako se, pored humanitarnih, upotrijebe i u vršenje radnji štetnih po neprijatelja. Liječenje ranjenih i bolesnih vojnika ne smatra se štetnom radnjom. Uslov za prestanak zaštite građanske bolnice je prethodno upućivanje obavezne opomene i ostavljanje razumnog roka da se štetne radnje otklone (v. član 19. Ženevske konvencije IV).

U okviru zaštite od napada na objekte zaštićene međunarodnim pravom posebnu zaštitu uživaju građevine ili instalacije koje sadrže opasne sile to jest brane, nasipi i nuklearne elektrane za proizvodnju energije koji su po svojim svojstvima i namjeni **opšteopasni objekti i postrojenja**. Međutim, posebna zaštita od napada na brane ili nasipe po međunarodnom pravu može da prestane ukoliko se navedeni opšteopasni objekti koriste za neku drugu a ne svoju normalnu namjenu i na taj način predstavljaju neposrednu podršku vojnim operacijama tako da je napad jedini mogući način da se spriječi takva podrška. Takođe, nuklearne centrale

¹⁶ Dr Dragoljub R. Atanacković, *ibidem*.

za proizvodnju električne energije mogu biti predmet napada ako predstavljaju redovnu, značajnu i neposrednu podršku vojnim operacijama i ako je napad jedini mogući način da se spriječi takva podrška. No, brane, nasipi i nuklearne električne centrale ne smiju biti objekti napada čak ni ako su to vojni objekti, ukoliko takav napad može prouzrokovati oslobađanje opasnih sila i time velike gubitke među civilnim stanovništvom (v. član 14. Dopunskog protokola II). Drugi vojni objekti locirani kod navedenih objekata ili u njihovoj blizini mogu biti predmet napada pod istim uslovima kao i brane, nasipi ili nuklearne centrale. Međutim, u svim navedenim situacijama civilno stanovništvo i pojedini civili uživaju svu zaštitu po međunarodnom pravu uključujući i posebne mjere predostrožnosti pri napadu na vojne objekte i sprovođenju vojnih operacija (v. član 56. i 57. Dopunskog protokola I).

Napadi bez izbora cilja su u svakom konkretnom slučaju napadi čija je priroda da pogađaju vojne objekte i civile i civilne objekte bez razlikovanja kao npr.: bombardovanje niza različitih vojnih objekata u nekom gradu, selu ili drugoj zoni koja sadrži sličnu koncentraciju civila i civilnih objekata koji se tretiraju kao jedan vojni objekat; napad od kojeg se može očekivati da će izazvati usputne gubitke civilnih života, povrede civila, štete na civilnim objektima ili kombinaciju ovih dejstava, koja bi bila nesrazmjerno velika u odnosu na konkretnu i neposrednu vojnu prednost koja se predviđa. Prisustvo ili pokreti civilnog stanovništva ili pojedinih civila neće se koristiti da se izvjesne tačke ili područja učine imunim od vojnih operacija, naročito ne kao pokušaj da se zaštite vojni objekti od napada ili da se štite, favorizuju ili otežaju vojne operacije (v. čl. 51. Dopunskog protokola I). **Civilni objekti** su svi objekti koji nisu vojni objekti, jer su napadi dozvoljeni i strogo ograničeni na vojne objekte. **Vojni objekti** su ograničeni na one koji po svojoj prirodi, lokaciji, namjeni ili korišćenju efikasno doprinose vojnoj akciji, i čije potpuno ili djelimično uništenje, zauzimanje ili neutralizacija u uslovima koji vladaju u to vrijeme pružaju određenu vojnu prednost. U slučaju da postoji sumnja da li se neki objekat, koji je normalno namijenjen za civilne svrhe, kao što su hram, kuća ili druga prebivališta ili škola, koristi tako da daje efikasno doprinos vojnoj akciji, smatraće se da se ne koristi na taj način. Dakle, smatraće se civilnim objektom (v. član 52. Dopunskog protokola I).

Nebranjeno mjesto je u međunarodnopravnom smislu svako naseljeno mjesto blizu ili u zoni dodira oružanih snaga koje je otvoreno za okupaciju od protivničke strane i pod uslovom da su svi borci, pokretno oružje i pokretna vojna oprema evakuisani; nepokretne vojne instalacije i ustanove se ne koriste za neprijateljstva; vlasti i stanovništvo ne smiju preduzimati nikakav neprijateljski akt i ne smiju se preduzimati nikakve akcije za podršku vojnim operacijama. Nebranjena mjesta mogu biti posebno označena i stranama u sukobu je zabranjeno da bilo kojim sredstvima napadaju nebranjena mjesta ukoliko ona ispunjavaju uslove predviđene u članu 59. Dopunskog protokola I.

Strane u sukobu mogu se sporazumom dogovoriti da se vojne operacije ne proširuju na zone koje imaju status **demilitarizovane zone**. Sporazum o ovim zonama mora biti izričit, a može biti zaključen i usmeno ili pismeno uz precizno definisanje granica demilitarizovane zone i pod uslovom da svi borci, pokretno oružje i pokretna vojna oprema budu evakuisani; nepokretne vojne instalacije ili ustanove ne smiju se koristiti za akte neprijateljstva; vlasti ili stanovništvo ne smiju preduzimati nikakav neprijateljski akt; svaka aktivnost vezana za vojne napade mora prestati. Ukoliko jedna od strana u sukobu učini materijalnu povredu u pogledu navedenih uslova ili demilitarizovanu zonu koristi za vođenje vojnih operacija, druga strana je oslobođena obaveza iz sporazuma kojim se zoni daje status demilitarizovane zone. To znači da zona gubi status demilitarizovane zone ali će uživati zaštitu određenu ostalim pravilima

međunarodnog prava koja se primjenjuju u oružanom sukobu i odnosi se prije svega na zaštitu civilnog stanovništva (v. član 60. Dopunskog protokola I).

Pod izrazom **napadi** u međunarodnopravnom smislu podrazumijevaju se akti nasilja protiv protivnika, bilo da su ofanzivni ili defanzivni, a odnosi se na sve napade bez obzira na kojoj se teritoriji preduzimaju, uključujući i nacionalnu teritoriju koja je pod kontrolom protivničke strane. Odredbe Konvencijskog prava se primjenjuju na kopneno, vazdušno ili pomorsko ratovanje koje može pogoditi civilno stanovništvo, pojedince civile ili civilne objekte na kopnu (v. član 49. Dopunskog protokola I).

U ratu ili oružanom sukobu posebnu zaštitu uživa i **prirodna okolina** pa je zabranjeno **obimno, dugotrajno i ozbiljno oštećenje prirodne okoline**. Ova zabrana se prvenstveno odnosi na zabranu korištenja metoda i sredstava ratovanja i čiji je cilj ili od kojeg se može očekivati da prouzrokuje takvo oštećenje okoline koje će štetiti zdravlju ili opstanku stanovništva (v. član 55. Dopunskog protokola I). Zbog potpunijeg razumijevanja zaštite prirodne okoline treba imati u vidu i sadržaj Konvencije o zabrani vojnog ili bilo kakvog neprijateljskog korišćenja tehnika koje ugrožavaju životnu sredinu (Ženeva, 10. decembar 1976. godine). Sve države članice ove konvencije se obavezuju da se neće angažovati u vojnoj ili bilo kakvoj drugoj neprijateljskoj upotrebi tehnika modifikovanja životne sredine koje bi imale obuhvatne, dugotrajne ili ozbiljne posljedice u vidu destrukcije, oštećenja ili povrede neke druge države članice. Izraz **tehnike modifikovanja životne sredine** odnosi se na svaku tehniku koja je, kroz namjerno manipulisanje prirodnim procesima, usmjerena ka promjeni dinamike, sastava ili strukture Zemlje, uključujući njenu biosferu, litosferu, hidrosferu i atmosferu ili spoljni svemir. Pod pojmom **obuhvatan** podrazumijeva se područje od nekoliko stotina kvadratnih kilometara, pojam **dugotrajan** znači trajanje od nekoliko mjeseci, ili otprilike jednu sezonu, dok pojam **ozbiljan** obuhvata ozbiljno ili značajno prekidanje ili oštećivanje ljudskog života, prirodnih ili privrednih izvora ili drugih resursa. Pojave do kojih može doći na osnovu korišćenja tehnika modifikovanja životne sredine su: zemljotresi, cunami, poremećaj u ekološkoj ravnoteži nekog regiona, promjene vremenskih prilika (npr. cikloni raznih vrsta i tornadske oluje), promjene u klimatskim prilikama, promjene kod okeanskih struja, promjene u stanju ozonskog sloja, i promjene u stanju jonosfere. Navedeni fenomeni, ako su uzrokovani nekom vojnom ili neprijateljskom upotrebom tehnika modifikovanja životne sredine rezultiraju ili se razumno može očekivati da će rezultirati u široko rasprostranjenoj, dugotrajnoj ili ozbiljnoj destrukciji, šteti ili povredi (v. član I i II navedene Konvencije, te član I i II Aneksa Konvencije o zabrani vojnog ili bilo kakvog neprijateljskog korišćenja tehnika koji ugrožavaju životnu sredinu).

Pravila međunarodnog prava u stavu 3. člana 173. KZ BiH zabranjuju da okupator naredi ili učini **preseljenje dijelova civilnog stanovništva svoje pripadnosti** na okupiranu teritoriju i na taj način promijeni demografsku sliku okupirane teritorije. U tom smislu odredbe člana 49. stav 5. Ženevske konvencije (IV) i člana 85. stava 4. (a) Dopunskog protokola I izričito zabranjuju prinudna preseljenja, masovna ili pojedinačna preseljenja zaštićenih lica izvan okupirane teritorije, kao i premiještanje dijelova sopstvenog stanovništva od strane okupacione sile na teritoriju koju ona okupira. Izuzetak za pristupanje potpunoj ili djelimičnoj evakuaciji mogu predstavljati samo bezbjednost stanovništva ili imperativni vojni razlozi pod uslovima iz člana 49. Ženevske konvencije (IV).

Krivična odgovornost i nezastarivost krivičnog gonjenja i izvršenja kazne

Krivičnu odgovornost čine dva subjektivna elementa koji *tempore criminis* karakterišu učinioca, a to su njegovo psihičko stanje (uračunljivost) i psihički odnos prema krivičnom djelu (vinost ili krivica).¹⁷ Psihičko stanje je pretpostavka vinosti i ono se najčešće pretpostavlja, dok se krivica mora utvrditi i dokazati u svakom konkretnom slučaju. Umišljaj je najčešći oblik vinosti, a kod krivičnog djela ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz član 173. KZ BiH i jedini oblik vinosti. Svijest o bitnim elementima djela odnosno intelektualna komponenta ne obuhvata i svijest da izvršenjem neke od alternativnih radnji izvršenja izvršilac zna da krši pravila međunarodnog prava. Kršenje pravila međunarodnog prava kod ovog krivičnog djela predstavlja objektivni uslov inkriminacije odnosno objektivni uslov kažnjivosti.¹⁸ Ako je neka radnja izvršenja preduzeta i posledica nastupila, a preduzete radnje ne predstavljaju kršenje pravila međunarodnog prava, neće postojati krivično djelo iz člana 173. KZ BiH i izvršilac ne može biti oglašen krivim za ovo krivično djelo, niti mu se može izreći krivičnopravna sankcija (objektivni uslov inkriminacije odnosno kažnjivosti). Dakle, izostanak kršenja pravila međunarodnog prava isključuju mogućnost postojanja onih krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom kod kojih je kršenje pravila međunarodnog prava predviđeno kao dodatni, objektivni uslov inkriminacije. Međutim, u takvom slučaju može se raditi o krivičnim djelima čije se postojanje ne zasniva na pomenutom objektivnom uslovu inkriminacije (npr.: ubistvo iz člana 148., teška tjelesna povreda iz člana 156., silovanje iz člana 193., protivpravno lišenje slobode iz člana 166., nedozvoljeno presađivanje dijelova čovječijeg tijela iz člana 217., izazivanje opšte opasnosti iz člana 402., oštećenje brana i vodoprivrednih objekata iz člana 406. Krivičnog zakona Republike Srpske i dr.). Direktni umišljaj je u pravilu teži oblik vinosti od eventualnog umišljaja sa aspekta stepena krivične odgovornosti u smislu opštih pravila za odmjeravanje kazne iz člana 48. stav 1. KZ BiH. U konkretnom slučaju, direktni umišljaj kao oblik vinosti neophodan je kod izvršenja krivičnog djela iz člana 173. stav 1. tač. c) KZ BiH, jer to proizlazi iz samog zakonskog opisa djela: **namjerno** nanošenje licu snažnog tjelesnog ili duševnog bola ili patnje (mučenje). Isto tako, napad na objekte zaštićene međunarodnim pravom kao što su instalacije za vodu za piće, postrojenja za navodnjavanje, poljoprivredne oblasti za proizvodnju hrane, zalihe i rezerve neophodne da bi civilno stanovništvo preživjelo mora biti preduzet **sa izričitom namjerom** da se civilno stanovništvo liši vrijednosti koju ti objekti imaju za njihov opstanak (v. član 54. stav 2. Dopunskog protokola I). Dakle, direktan umišljaj je prisutan i prilikom izvršenja radnji predviđenih u članu 173. stav 1. tač. f), (izgladnjivanje stanovništva) i stav 2. tač. a), (napad na objekte posebno zaštićene međunarodnim pravom) KZ BiH. Na drugoj strani, eventualni umišljaj ne znači uvijek blaži oblik vinosti imajući u vidu da ga često prati bezobzirnost, ravnodušnost ili bezosjećajnost¹⁹ kao npr. prilikom napada bez izbora cilja kojim se povređuje civilno stanovništvo iz člana 173. stav 1. tač. b) KZ BiH.

Prama članu IV **Konvencije o nezastarijevanju ratnih zločina protiv čovječnosti** (Njujork, 26. novembar 1968. godine) Bosna i Hercegovina je kao država članica ove konvencije obavezna da obezbijedi da se zakonske i druge odredbe o zastarijevanju ne odnose na gonjenje i kažnjavanje ratnih zločina. S toga je članom 19. KZ BiH propisano da krivično gonjenje i izvršenje kazne ne zastarijeva za krivična djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina.

¹⁷ Prof. dr. Miloš Babić, *ibid.*, str. 204.

¹⁸ Detaljnije o objektivnom uslovu inkriminacije vidi: Dr Franjo Bačić, *Kazneno pravo – opći dio*, Informator, Zagreb, 1998. godina, str. 108.

¹⁹ Dr Franjo Bačić, *ibid.*, str. 240.

Na kraju, valja ponoviti da o suzbijanju povreda Konvencija i protokola koje predstavljaju kršenje pravila međunarodnog prava u krivičnom pravnom smislu, za potrebe krivičnog djela iz člana 173. KZ BiH najznačajnije su odredbe **Ženevske konvencije (IV) o zaštiti građanskih lica za vrijeme rata** i **Dopunski protokoli I i II**, a posebno član 3., dio II-Opšta zaštita stanovništva protiv izvjesnih posljedica rata, dio III-odjeljak-III-Okupirane teritorije i odjeljak IV-glava II-Mjesta interniranja iz Ženevske konvencije (IV), kao i članovi 11., 75. i 85. Dopunskog protokola I, te članovi 4. i 5. Dopunskog protokola II.

Z a k l j u č a k

Krivično djelo ratni zločina protiv civilnog stanovništva iz člana 173. KZ BiH ulazi u ratne zločine prema klasifikaciji međunarodnih krivičnih djela koju je usvojio Statut Međunarodnog vojnog suda i Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda, dok prema unutrašnjoj sistematici krivičnih djela pripada grupi krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom iz glave XVII KZ BiH. Izvršilac krivičnog djela može biti svako lice, bez obzira na svojstvo ili državljanstvo, a najčešće se radi o licima koja neposredno učestvuju u vojnim operacijama. Bitna obilježja krivičnog djela, prvenstveno raznovrsne radnje izvršenja, potvrđuju da je zakonodavac obezbijedio zaštitu vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom u punom obimu. Upravo iz navedenih razloga u okviru ratnog zločina protiv civilnog stanovništva nije izvršena podjela oružanih sukoba na međunarodne i unutrašnje oružane sukobe, niti je izvršena klasifikacija kršenja međunarodnog prava na teške povrede Ženevskih konvencija i na ostale povrede koje ne predstavljaju teške povrede. S toga, zaštićena lica uživaju sva prava i povlastice koja im garantuje međunarodno pravo u svim oružanim sukobima osim u situacijama unutrašnjih nemira i zategnutosti. Posebno je istaknut problem zaštite prirodne okoline čije dugotrajno oštećenje direktno utiče na zdravlje i biološki opstanak stanovništva odnosno čovječanstva, a u okviru njega i zastrašujuće posljedice mogućih upotreba tehnika modifikovanja životne sredine.

Umišljaj je jedini oblik vinosti potreban za krivičnu odgovornost izvršilaca krivičnog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva. Svijest izvršioca odnosno njegova intelektualna komponenta ne obuhvata objektivni uslov inkriminacije tj. kršenje pravila međunarodnog prava, ali se nedvosmisleno mora utvrditi da radnje preduzete od strane izvršioca objektivno predstavljaju kršenje pravila međunarodnog prava.

Nezamislivo je suštinsko razumijevanje osnovnih karkteristika ovog krivičnog djela bez potpunog poznavanja sadržaja međunarodnih konvencija. Poznavanje pravila međunarodnog prava stvara preduslove za pravilno tumačenje bitnih, zakonskih obilježja ovog krivičnog djela i rješavanje pravnih pitanja u svakom konkretnom slučaju: da li su radnje izvršenja preduzete prema licima i objektima koji uživaju međunarodnopravnu zaštitu odnosno da li je došlo do kršenja pravila međunarodnog prava ili ne.